

Budapesti Levéltári Mozaikok

2025/1. szám

DOI: [10.56045/BLM.2025.1](https://doi.org/10.56045/BLM.2025.1)

ISSN: 2939-6921

URL: <https://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2025/01/24/leveltari-mozaikok-108/>

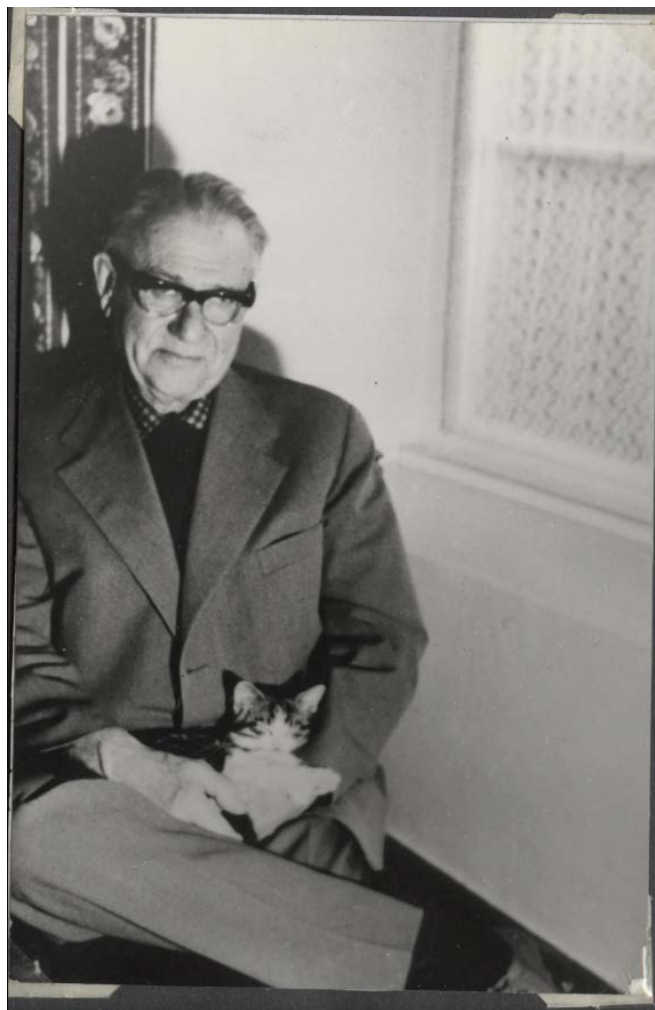
RÁCZ ATTILA

Személyes vallomás a 125 éve született Fekete Istvánról, a legolvasottabb magyar íróról

50 éve viseli egy budai utca a magyar irodalom egyik legtöbbet olvasott szerzőjének, a 125 éve született Fekete Istvánnak nevét, akit a legtöbben az állat- és az ifjúsági regények szerzőjeként ismernek, pedig munkássága ennél jóval összetettebb, életműve sokkal szerteágazóbb volt.

Kulcsszavak: *Fekete István, Gölle, Bakóca, Nimród, Piller Edit, természet, A koppányi aga testamentuma, Tüskevár, Ballagó idő, Tárogató köz*

Alig akad olyan személy ma Magyarországon, aki ne találkozott volna Fekete István műveivel. A kicsik hamar megismerkednek a *Vuk* rajzfilmmel, iskolában olvastuk a *Tüskevárt*, a *Téli bereket*, esetleg a *Kelét*, a *Vukot*, filmen láttuk *A koppányi aga testamentumát*. Engem már fiatalkoromban magával ragadott a *Gyeplő nélkül*, a *Hú*, a *Csí*, egyéb válogatott írásai, a rendszerváltás után újra megjelent *Zsellérek* és önéletírása, a *Ballagó idő*. Emberismerete és mély emberszeretete, tökéletes természetleírásai, igazságra törekvése mindig elkísértek, ott voltak, amikor az első kutyámat neveltem, az erdőt jártam, vagy mikor első alkalommal vehettem lőfegyvert a kezembe. Belém vésődött mondatai újra és újra felszínre kerültek emberi kapcsolataim során, és mindig segítettek, amikor nehéz helyzetbe kerültem.

1. kép. Fekete István portréja, 1967.

(Jósa András Múzeum, Nyíregyháza. Kállay Gyűjtemény, ltsz.: [2011.10.1.](#))

Fiatalkora

Fekete István a Somogy vármegyei Göllén született, a falura írásaiban, főként a *Ballagó idő* című életrajzi regényében jó szívvel emlékezett, bár a család nem volt göllei. Az édesapja,

Fekete Árpád 1863. október 5-én Dombóváron született,¹ és kántortanító volt, így került 1888-ban Gölle plébánosának, a *Ballagó idő* „öspörös bácsi”-jának ösztönzésére az író szülőfalujába.² 1899-ben megházasodott, egy évre rá, 1900. január 25-én született meg elsőszülött fia, István.³ A faluban – az apa tanítói foglalkozása után – Mestörpistának hívott gyermek első éve a falusi lét adta szabadságról és az atya nevelése adta szigorról szóltak. Korai emlékeiben a tölcséres fonográf mellett ugyanis nagyon mélyen ott élt a mogyorópálca, apja gyakori nevelőeszköze.

Egyik első emléke az volt, amikor felfedezést tett apja íróasztalán, majd *„előrántottam a csodálatos ón tintatartót, amelyen egy széttárt szárnyú sas is tartózkodott. Ez a rántás haragos volt és bátor, sőt eredményes, mert a tintatartó megakadt a posztó szélén, és egyik oldalra fekete, a másikra piros tintát lottyantott... Meghűlt bennem a vér, és zsebkendőmmel akartam felitatni azt a pocsék tintát, aminek a vége az lett, hogy a feketét átvittem a pirosra, a pirosat a feketére, mindkettőt a zsebkendőmre, sőt a nadrágomra is... – Mit csináltál?! – kérdezte apám az eredmény szemlélésében, akit a nagy dörgölésben nem hallottam bejönni.”* A nevelés eszköze a verés lett: *„[...] az a tavalyi mogyoróvessző – egyszerre szúrt, vágott és lőtt, becslésem szerint legalább tizenötször, amikor egy szelíd kéz megfogta apám kezét, aki már túlzottan kezdte magát belelovalni a verekedésbe.”*⁴

¹ MNL OL X 10884-A4906 1227/4. 419. felvétel, 1863. év 67. bejegyzése. Az anyakönyvi adatokat Budapest Főváros Levéltára mellett a <https://www.familysearch.org/tree/pedigree/landscape/GQR7-DZ9> oldalon található családfáról vettem.

² Sánta 2014a 9. p.

³ Születési anyakönyv. Gölle, 1900. január 25.

⁴ Fekete 1976. 19. p.

1. szám

Kelt: Gölleben 1900. évi január hó 28 (huszonegyedik) napján.

Megjelent az alulírott anyakönyvvezető előtt: Fekete Erzsébet

a kinek állása (foglalkozása): háziasszony

lakóhelye: Gölle

s a kinek születési anyakönyvvezetője: sz. sz. sz. sz.

és bejelentette a következő születést:

családi és utónéve: Fekete Erzsébet

vallása: római katolikus

állása (foglalkozása): háziasszony

lakóhelye: Gölle

születéshelye: Bombard

életkora: 36 (harminchat) éves.

családi és utónéve: Fekete Erzsébet

vallása: római katolikus

állása (foglalkozása): háziasszony

lakóhelye: Gölle

születéshelye: háziasszony

életkora: 21 (huszonegy) éves.

bejegyzés: Gölle

ideje: 1900. évi január hó 28 (huszonegyedik) napján.

neme: férfi; vallása: római katolikus

utónéve: Fekete

Megjegyzés:

Felolvastván

helybenhagyott és aláírva: Fekete Erzsébet

Az első példánnyal való megőrzés hiteltől.

Kelt: Gölleben 1900. évi január hó 28 napján.

Fekete István

2. kép. Fekete István születési anyakönyve.
(Forrás: FamilySearch.org)

Két kistestvére, Antal és Erzsébet korán meghaltak,⁵ és mikor édesanyjuk a sírjukat gondozta Mindenszentek ünnepén, a négy-ötéves Pista is kinn volt a temetőben. „[...] az én szívemet semmiféle bánat nem bántotta, tudva, hogy Anti öcsémnek és Erzsike húgomnak mennyi jó dolga van – ezt nagyanyám is megerősítette – valahol magasan a felhők fölött, és később édesanyám keze is úgy motozott a sírokon a virágok között, mintha kis testvéreim még

⁵ Három gyermeküket temették el csecsemőként. Antal 1901. március 16-án született, és június 1-jén halt meg gyomorbelihurutban, Erzsébet 1902. november 30-án született, és 1903. január 15-én halt meg „béllob”-ban, Etelka Borbála 1913. június 2-án született Kaposváron, és július 12. halt meg „rángörcs”-ben. Születési anyakönyv, Gölle, 1901. 30. bejegyzés, halotti anyakönyv, Gölle, 1901. 27. bejegyzés; születési anyakönyv, Gölle, 1902. 104. bejegyzés, halotti anyakönyv, Gölle, 1903. év 5. bejegyzés; születési anyakönyv, Kaposvár, 1913. év 328. bejegyzés, halotti anyakönyv, Kaposvár, 1913. év 418. bejegyzés.

István után Ilona (1904. május 18–1977?); Katalin (1905. június 13.–1991?); Anna (Gölle, 1907. március 5.–1989. január 14.) éltek meg a felnőttkort. Születési anyakönyv, Gölle, 1904. év 58. bejegyzése (UB 10/1977); születési anyakönyv, Gölle, 1905. év 53. bejegyzése (UB 26/1991.).

élnének, s a takaróikat simogatná. [...] De a gyertyák fogytak. [...] Kifordultam a kapun, egyvágatában mentem, azaz futottam hazáig, és tudva, hogy szüleim nincsenek otthon, egyenest a konyhába mentem, és a bolti könyvvel átrohantam Puska bácsiékhöz a boltba, mondván: – Puska bácsi, kérem, tessék adni két csomag karácsonyfagyertyát! Tessék a könyvbe beírni... [...] A mindenszentek ünnepe aztán elment az idők országútján, és suhogó, vizes, hideg őszi vagy tél eleji napok jártak, amikor vacsora után békés csendben játszottam (nem tudom, hány éves lehettem ebben az időben, mert ez a kor teljesen számolatlanul és névtelenül keveredik össze vissza emlékeimben), amikor apám a bolti könyvet olvasgatva – nem ellenőrzés volt ez, és nem számonkérés, csak inkább összehasonlítás a tavalyi hónapokkal ugyanebben az időben – azt mondja: – Két csomag karácsonyfagyertya. November elején?... És anyámra néz. – Nem tudom... Talán már előre megvettük?... És én vörös lettem, mint a rák, pedig apám még rám sem nézett, hanem előrelapozott. [...] Rám nézett és intett. – Gyere utánam! [...] A büntetés a »sötét szobában« történt [...]. Apám letette az asztalra a gyertyát, és felnyúlt a szekrény tetejére a pálcáért, s én már előre sírtam: – Édesapám!... – Nézz a szemembe – mondta apám és maga felé fordított –, nézz rám, és mondd meg a tiszta igazságot! Hova kellettek azok a gyertyák? Apám árnyéka rettenetes nagyra nőtt a falon, de én azt a szörnyű árnyékot is csak könnyeimen keresztül láttam. – Nem válaszolsz? – És keményen maga felé fordított. – Nekem nem válaszolsz? S akkor felszakadt belőlem a tördelt suttogás: – Édesapám... mindenszentekkor... a kicsik sírjára... Csend lett; félelmetes és távoli nagy csend, s ekkor már nem bántam volna azt sem, ha apám megver, azt sem, ha agyonüt. De nem hallatszott semmi, csak a pálca koppant a szekrény tetején, s apám kiment a szobából.”⁶

Az apja ma már kegyetlenségnek ható szigorát édesanyja és nagyanyja igyekezett oldani. Édesanyja, Sipos Anna Terézia 1878. március 20-án Marcaliban született.⁷ Szülei Német-Ladon (ma: Lad) éltek, és itt kötött házasságot 1899. január 3-án az író édesapjával, Fekete Árpáddal. A menyasszony apja, Sipos István ekkor Németladon „kastélyfelügyelő” (Anna születésekor: „kulcsár”) volt, anyja, született Gronszi Jozefa háztartásbeli.⁸

A családdal Göllében együtt élt apai – 1889-ben megözvegyült – nagyanyja, a Pincehelyen 1839 júniusában született John Borbála,⁹ akinek férje Schwarcz György és Majer Anna Mária gyermekeként 1835. november 23-án Tevelen született Schwarcz Antal Kelemen¹⁰ volt. Egy idő után a nagymama egy szobában lakott a szeretett unokával, ő mesélt neki igaz meséket, ő varrta fel a játék közben leszakadt gombjait, és ő tompította fia haragját, ha István „rossz fát tett a tűzre”. „Szeretek nagyanyámmal aludni, mert csodálatos meséket tud, amelyeket mind igaznak érzek, bár sohasem jutunk a végére, mert közben elalszom.”¹¹

⁶ Fekete 1976. 48–53. p.

⁷ MNL OL X 10884-A3781 911/6 435. felvétel, 1878. év 52. bejegyzése.

⁸ Házassági anyakönyv, Németlad, 1899. év 1. számú bejegyzése.

⁹ MNL OL X 10884-A4982 1261/5. 110. felvétel, 1839. év 80. bejegyzése. A nagymama szülei John Ferenc uradalmi kőművesmester (született: Dombóvár, római katolikus keresztelési anyakönyv, 1807. november 24.) és Vokant Katalin voltak. Uo.

¹⁰ MNL OL X 10884-A5012 1273/3. 394. felvétel, 1835. év november 23-ai bejegyzése. Az édesapa, Fekete Árpád 1883. május 2-án 26482 VII.b. sz. m. kir. belügyminisztériumi rendelet szerint változtatta nevét Feketére. Gáspár 2002. 15. p.

¹¹ Fekete 1976. 10. p.

1. szám.

Kelt: Semen-Ladon

1899 (ezer nyolcszáz kilencszáz kilenc) évi
január hó 3 (harminhat) napján.

Megjelentek alulírott Dubsky József

anyakönyvezető _____ elött házasságkötés céljából:

1. mint vőlegény: Fekete Árpád Ferenc

a kinek vallása: római katolikus

állása (foglalkozása): szőlőművelő

lakóhelye: Szille

születésének helye: B. Loubrovár

ideje: 1863 (ezernyolcszázhatvanhárom) évi
október hó 5 (ötödik) napján,

és a ki találotti anyakönyvezető

személy ézen imre

családi és utóneve: néhai Schwaartz Antal

állása (foglalkozása): uradalmai építész

lakóhelye: B. Loubrovár

családi és utóneve: Szipsz Schwaartz Antalné
született (ohn Borbála)

állása (foglalkozása): _____

lakóhelye: Szille

2. mint menyasszony: Szips Anna Terézia

a kinek vallása: római katolikus

állása (foglalkozása): _____

lakóhelye: Semen-Lad

helye: karaxali

ideje: 1873 (ezernyolcszázhetvennyolc) évi
március hó 20 (huszadik) napján,

és a ki találotti anyakönyvezető

személy ézen imre

családi és utóneve: Szipsz Gelbán

állása (foglalkozása): Kustély felügyelő

lakóhelye: Semen-Lad

családi és utóneve: Szips Istvánné született
Gronzki Terézia

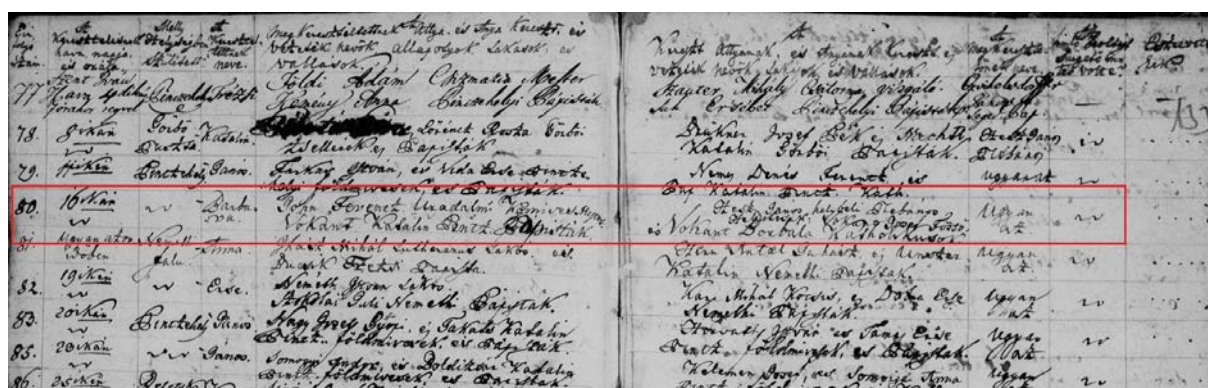
állása (foglalkozása): _____

lakóhelye: Semen-Lad

3. kép. Sipos Anna és Fekete Árpád házassági anyakönyve. (Forrás: FamilySearch.org)

Szinte a családhoz tartozott Krédli, azaz Margit, a somogyszili „testes sváb lány”, aki, ha egyedül voltak, németül beszélt. „Egy kicsit csodálkozom néha, mert mintha érteném. Ilyenkor azt mondom: ja – mire Margit összecsókol, és azt szeretem. [...] Margit – úgy érzem – szeret engem, ezért néha nagy, kemény mellére hajtom fejem, mert Margit ilyenkor megcsókol, és úgy magához szorít, hogy szinte fáj, de nem szólok, mert ebben a puha ölelésben valamiféle mámoros szeretet van.”¹²

¹² Fekete 1976. 7. p.

4. kép. John Borbála születési anyakönyve. (Forrás: MNL OL X 10884-A4982 1261/5. 110. felvétel, 1839. év 80. bejegyzése.)

Iskolái

Még nem töltötte be a hatodik életévét, amikor saját kérésére idő előtt elkezdte az elemi iskolát. Apja csak az iskola harmadik évében lett a tanára. Hatéves korától sokat olvasott, „Andersen, Grimm, székel népmesék, Petőfi összes költeményei, János vitézzel és Iluskával az élen... Ezenkívül a búcsúban és vásárokon kapható összes ponyva, betyárokkal, zsandárokkal, lovagias útonállókkal, Csejte-vár asszonyával, Dobó Katicával, többnyire jóindulatú kísértetekkel és rosszmájú boszorkányokkal.” Tíz-tizenkét éves korától Bársony István és a vadászirodalom, valamint Karl May, Jules Verne, Nick Carter, a költők közül Arany János művei érintik meg. Kedvenc magyar írói Krúdy Gyula, Tömörkény István, Mikszáth Kálmán voltak.¹³

A göllei „idillnek” azonban vége szakadt, amit úgy próbált a szívében a gyermeki szemmel látott módon megőrizni, hogy felnőttkorában szinte sosem járt a szülőfalujában.¹⁴ 1911-től ugyanis a kaposvári állami főgimnáziumba iratták be szülei. A fiatal Fekete István – kiszakadva a korábbi szigorú, ám mégis gondoskodó szülői környezetből és a gyermekkorában megszokott falusi létből – az általa kevésbé kedvelt anyai nagymamájához került a kaposvári Rózsa utca 13. szám alá. Mivel apja hivatali állást kapott „Kapos”-ban, a család is követte, egy év után költözött szintén a Rózsa utca 2. szám alá. A gimnáziumi tanulmányai csak egy évig tartottak, mert latinból, mennyiségtanból és természetrajzból elégtelent kapott. Az a gyermek, aki gyermekkorától a természetben élt, ismerte Herman Ottó munkáit, fejből tudta a madarak latin neveit... Az utóbbi két tantárgy tanára a Tüskevárban ismertté tett Kengyel Miklós volt. Évet azonban nem ismétel, tanulmányait a polgári fiúiskolában folytatta.¹⁵

Az említett nagymama, Gronszi Jozefa 1842. január 28-án született Nagymajtényban, és Kaposvárt halt meg 1918-ban tüdőgümőkorban.¹⁶ Nagyapja, Sipos István 1849 decemberében született Boronkán.¹⁷

¹³ Fekete, 2005. 11. p.

¹⁴ Sánta 2014a 21. p.

¹⁵ Sánta 2014a 24–25. p.

¹⁶ Halotti anyakönyv, Kaposvár, 1918. év 513. bejegyzése.

¹⁷ A keresztléti bejegyzés szerint a szülők Battyányi Anna és Lajos Ferenc voltak. A helyesbítés szerint: „Az apa neve Lajos-ról Sipos-ra javítottatott a veszprémi egyházmegyei hatóságnak 1898. évi november hó 4-én 2864. sz. a. kelt rendelete alapján.” MNL OL X 10884-A3780 911/5. 692. felvétel. 1849. év december 18-ai bejegyzése.

Decemberben							
			Rt	reál	Marzali	Mitternagel Antal Frank József	Köz
4	István	Josna Kovács József Károly Katalin	"	"	Marzali	Kovács László Mayer József	"
6	József	János József Károly József	"	"	Marzali	Károly József Károly József	"
7	Anna	Károly József Károly Katalin	"	"	Marzali	Károly József Károly József	"
11	Rosa	László József Károly Katalin	"	"	Körmöcs	Barany Miklós Károly József	Köz
"	József	Károly József Károly Katalin	"	"	Körmöcs	Mayer József Károly József	"
13	János	Károly József Károly Katalin	"	"	Marzali	Károly József Károly József	"
"	Antal	Károly József Károly Katalin	"	"	Körmöcs	Károly József Károly József	"
15	István	Károly József Károly Katalin	"	"	Körmöcs	Károly József Károly József	"
"	Katalin	Károly József Károly Katalin	"	"	Körmöcs	Károly József Károly József	"
16	Anna	Károly József Károly Katalin	"	"	Marzali	Károly József Károly József	"
18	József	Károly József Károly Katalin	"	"	Marzali	Károly József Károly József	"
"	Lajos	Károly József Károly Katalin	"	"	Marzali	Károly József Károly József	"
"	István	Károly József Károly Katalin	"	"	Marzali	Károly József Károly József	Köz
19	Katalin	Károly József Károly Katalin	"	"	Marzali	Károly József Károly József	Köz
22	József	Károly József Károly Katalin	"	"	Marzali	Károly József Károly József	"
"	János	Károly József Károly Katalin	"	"	Marzali	Károly József Károly József	"
23	Anna	Károly József Károly Katalin	"	"	Körmöcs	Károly József Károly József	Köz
29	János	Károly József Károly Katalin	"	"	Marzali	Károly József Károly József	Köz
30	Katalin	Károly József Károly Katalin	"	"	Marzali	Károly József Károly József	Köz

Extrémit: Az apa neve Lajos-ról József-ra javították a veszprémi egyházmegyei hatóságoknál 1898. évi november hó 4-én 2364. sz. a. kelt rendelte alapján.

5. kép. Sipos István születési anyakönyvi bejegyzése. (Forrás: MNL OL X 10884-A3780 911/5. 692. felvétel. 1849. év december 18-ai bejegyzése.)

Fekete István 1917-ben tette le a hadiérettségit, ezt a felsőkereskedelmi iskola 1918. április 26-án keltezte. Ezalatt önkéntesként bevonult katonának, majd – még szintén katonaként – 1923-ban felvételt nyert a debreceni Gazdasági Akadémiára, de az első félév végén otthagyta az iskolát, amit egyik tanára javaslatára 1924 januárjában a Magyaróvári Magyar Királyi Gazdasági Akadémián folytatott. Itt 1926 júliusában végzett okleveles mezőgazdászként. Érdekes, hogy a hadiakadémiai érettségi vizsgáját Magyaróvárt nem ismerték el, ezért 1924 júniusában (24 évesen!) ismét érettségit tett.¹⁸

¹⁸ Gáspár 2002. 25. p.

Folyó szám	A bejegyzés ideje (év, hó, nap)	A születés ideje (év, hó, nap)	Az elhunyt				A születés helye, ha a születés napja az elhunyt születés napjához esik	A halál oka
			családi és utóneve, előnév	valószínű születési idő	halál ideje	halál oka		
511	1909. júl. 26.	1911. júl. 26.	Lester Balázs György	39	—	—	—	—
512	1911. júl. 26.	1911. júl. 26.	—	—	—	—	—	—
513	1911. júl. 26.	1911. júl. 26.	—	—	—	—	—	—

6. kép. Gronszki Jozefa halotti anyakönyvi bejegyzése. (Forrás: FamilySearch.org)

Az ispán

Oklevelével a kezében gróf Mailáth György bakócai birtokán helyezkedett el. Később felesége így írt erről a korszakról. „Nagyon sokat dolgozott [...]. Visszatérve ajkai életünkre, ma már el sem képzelhető, hogy 6000 holdas, intenzív üzemű gazdaság vezetésének terhére egy ember vállalja. A legtávolabbi major 15 km távolságra volt. Sertés és göboly hizlaldákból 10.000-es tételekben exportáltak. A hús merinói kosok a Mezőgazdasági Kiállítás nagydíját többször elnyerték. Megszervezte a gazdaság tejüzemét, az ajka-csingeri bányatelepre palackozva szállították a tejet. Híres volt, külföldön is kedvelt »Bakonyi trappista« sajtjuk. Vetőmagot nemesített, amelyért kitüntették. A sok agronómusi munka mellett fél éjszakákon írt.”¹⁹

1926 nyarán egy „házi bálon” ismerkedett össze a bakócai körorvos, Piller Ernő 1909. szeptember 7-én Hevesen²⁰ született lányával, Edittel, aki gimnáziumi vakációját töltötte Bakócán.²¹

Folyó szám	A bejegyzés ideje (év, hó, nap)	A születés ideje (év, hó, nap)	A gyermek utóneve, neve, valószínű	A szülők				A születés helye, ha a születés napja az elhunyt születés napjához esik
				családi és utóneve, előnév	valószínű születési idő	halál ideje	halál oka	
253	1909. szept. 13.	1909. szept. 13.	Molnár	Piller Ernő	—	—	—	—
254	1909. szept. 13.	1909. szept. 13.	—	—	—	—	—	—

7. kép. Piller Edit születési anyakönyve. (Forrás: FamilySearch.org)

A sűrű levelezéssel járó, három évig tartó udvarlás alatt²² Fekete a Majláth-birtokon szolgált. A fiatal és nyurga intéző felkeltette az ott eladósorban lévő lányok, még inkább azok szüleinek érdeklődését. Mivel az Edithez hű Feketétől kosarat kaptak, megpróbálták

¹⁹ Gáspár 2002. 20–21. p.

²⁰ Születési anyakönyv. Heves, 1909. szeptember 13. 254. bejegyzés. UB 67/1997.

²¹ Gáspár 2002. 20. p.

²² Megismerkedésükről lásd: Fekete 2005. 17. p.

befeketíteni őt a gróf előtt, és elpanaszolták, hogy a segédtsízt az uradalom egyik hintóján Piller doktor lányával kocsikázott. Majláth a feljelentőknek határozott és igazságos választ adott: „Uraim, majd ha önök is hajlandóak lesznek szinte semmiért heti nyolcvan-kilencven órát dolgozni és két munkakört betölteni, akkor jöjjenek hozzám panaszt tenni a segédtsíztre. S aki ennyit dolgozik, mint ő, annak joga van vasárnap néhány órára igénybe venni a hintót. Ha nincs más mondanivalójuk, akkor viszontlátásra, uraim...”²³

A családalapítás anyagi megalapozása érdekében a 29 éves gazdász Majláth ajánlólevelével biztosabb jövedelmet ígérő, új állást talált a következő munkaadója, Nirnsee Ferenc birtokán. Nirnsee 1902-ben vette meg Ajka környéki, a harmincas években 6000 hold nagyságúra növekedett uradalmát.²⁴ A családi boldoguláshoz vezető tőkét sertéskereskedelemmel teremtette meg, és – bár Nirnsee családja nem a Monarchia területéről származott, de ő már Győrben született 1859-ben – és 1918-ban nemesi címet is szerzett. Fia, Pál egyetemi gazdasági fakultáson szerzett oklevelet. Első világháborús szolgálatait után apjával osztottak a gazdaságon. A fiú emellett országgyűlési képviselő volt, halálát 1945-ben egy szovjet ellenőrző ponton való áthaladás során lelte.²⁵

A család mezőgazdasági sikereiben jelentős szerepet játszott Fekete István szakmai rátermettsége, miközben az általa bevezetett új termelési mód következtében a termelékenység növekedett, tenyészállatai több kiállításon díjakat nyertek, arra is volt energiája, hogy megszervezze az uradalmon élő gyermekek friss tejjel ellátását, vagy az iskolába járás biztosításához összebékítse az uradalom gazdáit az iskolát működtető bánya vezetőivel.²⁶

Az okleveles gazda – a próbaidő lejártával – 1929. szeptember 1-jén írta alá a szerződését az ajkai nagybirtokossal, eszerint éves munkájáért 1500 pengőt kapott (havi bontásban), emellett 4800 négyszögöl föld művelése, valamint 10-10 mázsa búza, rozs, szemes kukorica és egyéb takarmány, valamint lábasjóságok illették meg.²⁷

Edit és István már megállapodva, az új helyre költözve 1929. december 12-én tartották esküvőjüket.²⁸ Gyermekeik Ajkán születtek, Edit 1930. szeptember 12-én, István Gábor 1932. március 10-én.²⁹ Ajkai munkája idején, 1936. december 19-én Veszprémben kötött házasságot Kaczur Györggyel Fekete húga, Anna, a házasságkötésnél a tanú Fekete István volt.³⁰

A Nimród és A koppányi aga testamentuma

Időközben Fekete István életében hatalmas változás történt, miután a Kittenberger Kálmán által szerkesztett Nimród vadászújságban 1929-től adott fel hirdetéseket: őzet, foglyot, uhut keresett, később vérebeket, vizslát kínált eladásra, 1930 és 1933 között bátorságot gyűjtve két témához is hozzászólt. Egyrészt – e korszakban még szokatlan módon – a ragadozó madarak védelmében emelt szót: tapasztalati úton igazolta, hogy az ölyvek kilövése a mezőgazdasági károkat növeli, viszont a vadszaporulat ettől nem nő (ezek a „sasok” nem zsákmányolnak nyúlfiókokat, őzeket,

²³ Fekete Istvánra emlékezve... 29–31. p.

²⁴ Sánta 2014a 101–102.p.

²⁵ <https://visitajka.hu/nirnsee/> (Utolsó lekérdezés: 2025. január 23.)

²⁶ <https://visitajka.hu/nirnsee/> (Utolsó lekérdezés: 2025. január 23.)

²⁷ Gáspár 2002. 22. p.

²⁸ Uo. 21. p.

²⁹ Uo. 17. p.

³⁰ Veszprém, házassági anyakönyv. 1936. 137. bejegyzés. Másik testvére, Katalin 1928. május 5-én kötött házasságot Budapesten Saád Ferenc Rezsővel, a budapesti Ludovika Akadémia francia nyelv és irodalom, valamint történelemtanárával. BFL XV.20.1. A444. 578. felvétel. 1928. év 154. bejegyzése. Gáspár 2002. 18. p.

sokkal inkább rágcsálókat),³¹ másrészt felhívta a figyelmet az elvadult kutyák által okozott károokra.³²

Későbbi barátja, Csathó Kálmán erre így emlékezett vissza. Fekete István „egyszer egy rövid, kis írást küldött a Nimródnak az egerészölyvek védelmében, ismeretlenül. Úgynevezett »szakcikk« volt, de Kittenberger, aki éppen olyan szenvedéllyel vadászik új tehetségekre, mint százfontos agyaráú elefántbikákra és kafferbivalyokra, meglátta benne az író és tüstént felszólította, hogy küldjön neki cikkeket máskor is.”³³

Rókák címmel 1934. január 1-jén megjelent írását az év folyamán több mint egy tucat követte, rendkívül izgalmas és új stílust hozó történetei, a téli vidrázás,³⁴ a vadászkalandok és az első uhuzás³⁵ ismertetése már a későbbi írásaiban megismert történeteit vetítik előre. A Vuk, a Kele, a Lutra stb. történetek azért hitelesek és igazak, mert érezni, hogy a szerző nem az íróasztal mögül mások által írt könyvekből alkotja történeteit. Még akkor is a Valóságot írja meg, ha be kell ismernie, hogy Az idej szalonkázások cím a „Szalonkázási vágyak”-at vagy „Szerettünk volna szalonkázni” címet viselhetné („ki vagyok téve annak, hogy jövőre, ha már fiai is visszahozzák, az öreg szalonkák ujjal mutogatnak rám, hogy »ez az a bácsi, aki felett bátran elrepülhetsz fiókám«”),³⁶ vagy ha kritikával kell illesnie a vadásztársakat.³⁷

Sajnos ezeket a műveket a szigorú édesapa már nem olvashatta, 1933. január 17-én éjjel negyed 1-kor 69 évesen hunyt el érelmeszesedés, lábfejszüksödés következtében Budapesten, az Üllői úti sebészeti klinikán.³⁸

Az elhalt									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1933	1933	Fekete Árpád	1863	1933	Budapest	1933	1933	1933	1933
1933	1933	Budapest	1933	1933	1933	1933	1933	1933	1933
1933	1933	1933	1933	1933	1933	1933	1933	1933	1933

8. kép. Fekete Árpád halotti anyakönyvi bejegyzése. (BFL XV.20 A829 676. felvétel)

Fekete 1937-ben *A koppányi aga testamentuma* című regényével megnyerte a Gárdonyi Géza ifjúsági regénypályázat első díját. Az Újság méltatása szerint a „pályázat érdemes író és érdemes művet jutalmazott: Fekete István regénye, amely a magyarországi törökvilág idején játszódik le, színes meseszövéssel, élvezetes előadási modorával, húsból és vérből formált alakjaival kitűnő írás, amelyet nemcsak az ifjúsági korosztályba tartozók olvashatnak nagy élvezettel, hanem jó szórakozást jelent még a felnőttek számára is.”³⁹

³¹ Nimród, 1930. március 1. 116. p. Fekete István: Ölyvek. Nimród, 1933. május 20. 236. p. A kísérleti leírást alkalmazta a Traktort követő rókák című írásában is. Nimród, 1932. május 10. 223. p.

³² Fekete István: Adatok Várady Lipót úr „vármegyei szabályrendelettel nehezítik vadtenyésztésünk fejlődését” c. cikkéhez. Nimród, 1931. május 20. 255–256. p.

³³ Csathó Kálmán: Csi. Új idők, 1940. augusztus 25. 243–244. p.

³⁴ Fekete István: Vidrás emlékek. Nimród, 1934. január 10. 21. p.

³⁵ Fekete István: Első uhuzásom. Nimród, 1934. február 10. 73–75. p.

³⁶ Fekete István: Az idej szalonkázások. Nimród, 1934. május 10. 218. p.

³⁷ Fekete István: Az asszony és a vadászat. Nimród, 1934. július 20. 327. p.

³⁸ BFL XV.20.1. A829. 676. felvétel. 1933. év 146. bejegyzése.

³⁹ Fekete István: A koppányi aga testamentuma. Újság 1937. június 3. 6. p.

A Nimród természetesen ünnepelte „saját felfedezettjét”, „kitűnő munkatársát”, és szívből gratulált: „*mint már múltkori lapunkban megjósoltuk – az elmúlt könyvnapok «best seller»-je volt. Már a második könyvnapon elfogyott a teljes kiadás.*”⁴⁰

A regény olvasói általában nem voltak járatosak a vadászirodalomban, és érdeklődve kutatták, ki is a pályázat győztese. „A Gárdonyi Géza ifjúsági regénypályázat eredményének kihirdetése után a legelső kérdés az volt, természetesen, hogy ki is tulajdonkép ez a fiatal író? Fekete nagyon szerény levélben felelt meg a kérdésre: – *kint él egy dunántúli uradalom ispánlakjában. Távol az emberektől. Az utolsó vasútállomás olyan messzi van, hogy még a vonat füstje se látszik el odáig. Fekete intéző úr leveleit lovasember hozza. (Az hozta a győzelem hírét is.) A téli esték unalmát próbálta elűzni az írással. Passzióból tette, őt lepte meg legjobban, hogy odafent Pesten méltónak találták a pályadíjra.*”⁴¹ „*Szerény ember ez a kitűnő Fekete István. Magánórák csendjében fogant regénye bizony nem próbálkozás, unaloműző passziózás. Biztoskezü író munkája az. Olyan írás, amelyből egy szép írói pálya ígérete fénylik.*”⁴²

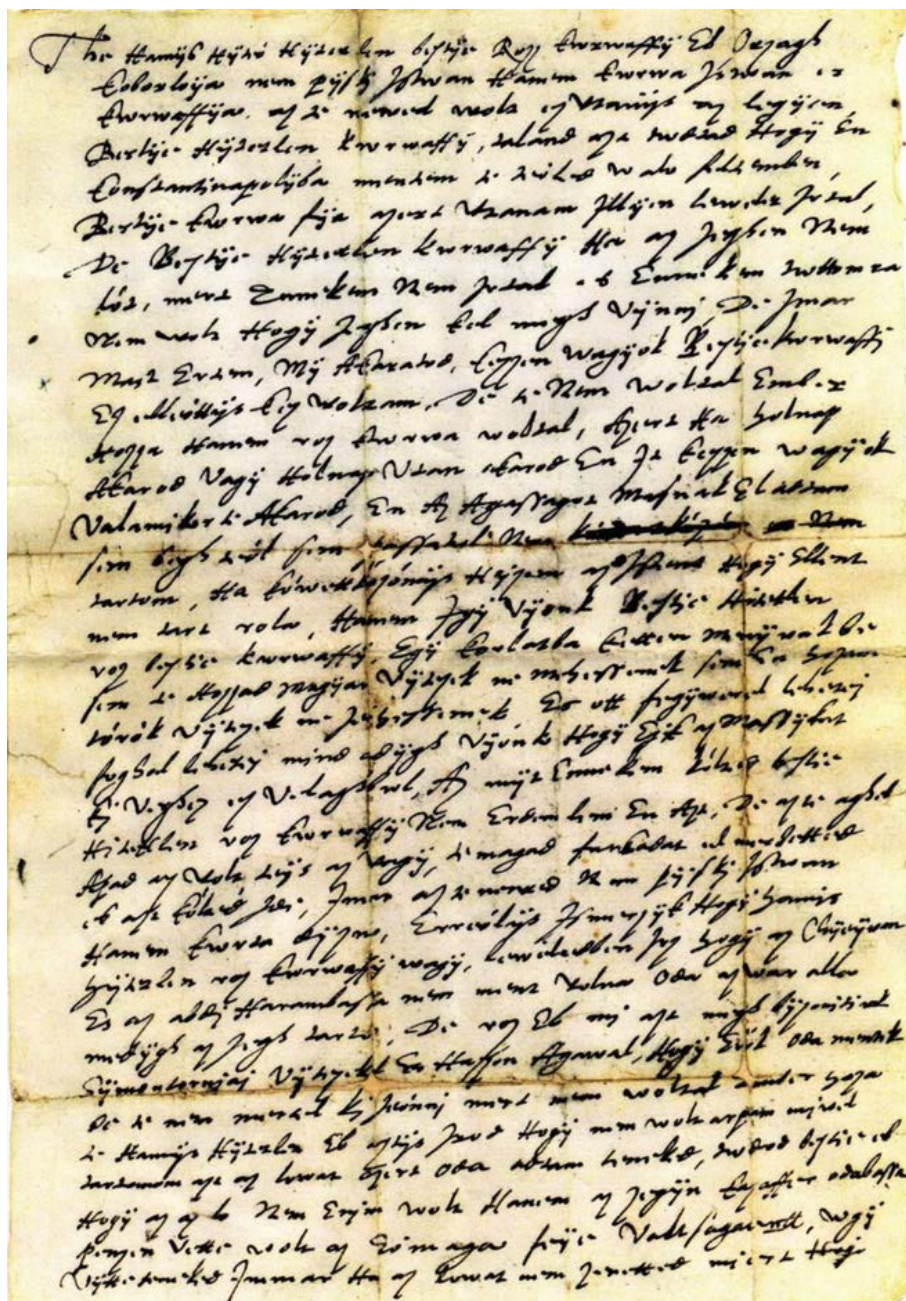
Fekete István a személyes történeteit örökölte meg írásaiban, A koppányi aga testamentumában a gyermekkori ábrándozásait keltette életre, és talán ismerhette a Törökkoppányt visszafoglaló tihanyi kapitány, Pisky István és a koppányi, pontosabban az endrédi aga párviadalának történetét. Pisky ugyanis megvádolta Ibrahimot, hogy az gyávaságból nem fogadta el a kihívását, és erre „*Adassék az hazug, tekéletlen, hitetlen, bestye kurvafiának, Pisky Istvánnak, Tihanba, tulajdon kezébe*” címmel elküldte a bajvívást végül kieszközlő levelét. Ismervén Fekete irodalmi jártasságát, biztosak lehetünk abban, hogy olvasta Eötvös Károlynak a tihanyi barátok és a tihanyi erősség kapcsán az akkor Tihanyban őrzött levélről és a bajvívók sorsáról írott történetét,⁴³ ezért nem véletlen, hogy a regény Fonyód, Bolondvár és Törökkoppány környékén játszódik.

⁴⁰ Fekete István: A koppányi aga testamentuma. *Nimród*, 1937. június 1. 256. p., Fekete Istvánírói sikere. Uo. 1937. június 10. 272. p.

⁴¹ Fekete István nyerte a Gárdonyi Géza ifjúsági regénypályázat első díját. *Új Nemzedék*, 1937. június 3. 8. p.

⁴² Fekete István nyerte a Gárdonyi Géza ifjúsági regénypályázat első díját. *Népszava*, 1937. május 30. 6. p.

⁴³ Eötvös 1982. 350–359. p. A levél tudományos körökben is ismert volt. Erdélyi László: Pisky István tihanyi kapitány számadáskönyve, 1585–1589. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, XII. folyam (1905). 10. füzet. 133–155. p.

The letter is written in a highly cursive Hungarian script. It begins with 'The Honorable Highness of the...'. The text discusses various matters, including references to 'Pisky István' and 'Koppány'. The handwriting is fluid and characteristic of the 16th-century Hungarian cursive.

9. kép. Ibrahim aga levele Pisky Istvánhoz. Koppány, 1589. március 2.
(Pannonhalmi Főapátsági Levéltár)

A Zsellérek

A Nimród vadászújság 1939-ben ismét egy újabb könyvvel ünnepelhette a „mi Fekete Istvánunk”-at, aki „ugyanaz a Fekete István, akinek a Nimród hasábjain is annyi mosolygós, könnyes írást köszönhetünk.”⁴⁴ A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda ugyanis 1938 tavaszán regénypályázatot hirdetett „nemzeti szellemű” regényre. A beérkezett 193 pályamunkából „Hungara Hungaris cano” jelige alatt Fekete István Zsellérek című regényével nyerte el a 3000 pengő díjat. A nem lebecsülendő nyeremény összege az egyéves ajkai uradalmi kereseténél

⁴⁴ Zsellérek. Írta Fekete István. Nimród, 1939. december 10. 477. p.

duplája volt. Az Egyetemi Nyomda lapja így jellemezte az író: „Egyénisége olyan, mint írásai. A falu, a föld szerelmese, munkája, stílusa tiszta és zavartalanul egyszerű. Nyelve ízes, ragyogó magyar nyelv, képei különös erővel idézik meg a falu levegőjét. Szinte vele járunk, vele együtt nézzük a jeleneteket, előadása oly magával ragadó. A Zsellérek minden ízében magyar írás, beletartozik abba a sorba, melyet Mikszáth, Tömörkény, Gárdonyi és Móra jelöl. Beletartozik, de mégsem hasonlítható senkihez, határozott egyéniség, íróművészete teljesen azzá avatja.”⁴⁵

Az eredményhirdetést követően az említett lap szerkesztője otthonában látogatta meg az ajkai agronómust, és rácsodálkozott a bakonyaljai táj szépségére, a szerző ízes somogyi nyelvjárására és munkabeosztására. Fekete a fél háromkor kezdődő munka közben, a déli ebédszünetben és este írt. És az újságíró ráébredt arra is, hogy nem a pályadíjért, de önmagának írta a regényt, hiszen „a Zsellérek intézője és Fekete lélekben egyek. [...] Nem oktat, nem magyaráz, s nem kérkedik. Az ő viszonya az irodalomhoz éppen olyan természetes, mint ahogyan itt áll most és nézi a magasba nyaldosó lángokat. Móricz Zsigmond élete regényéből csapott meg a legutóbb ez a csodálatos hatású szellő, mely most itt lengedez az erdő szélén, a fák között, s árad Fekete Istvánból is. Egyszerre előtenek a Zsellérek képei, egymásután jutnak eszembe kifejezései, metaforái. Mikor olvastam összeszorított kézzel, megfeszülten, tele aggodalommal fordítottam az egymásutánba következő lapokat: jaj, csak hamis hangra ne találjak! Most kinevetem magam, hát hogyan is lehetne hamis hang abban az írásban, mely ebből a levegőből táplálkozik!”⁴⁶

A már közvetlenül a kiadás után óriási sikert arató regény Zsellér Péter, a parasztból lett „nadrágos ember” és Ughy László barátságának története. Nyilvánvalóan a saját katonakadét múlt és a saját emlékek újraélése a könyv. A mű azonban a második világháború után új életre kelt, hiszen a Tanácsköztársaságnak nevezett kommunista puccs rémtetteinek bemutatása miatt 1945-ben a könyvet betiltották, az író tiltólistára került. Pedig a könyvnek csak néhány oldala szól erről a korszakról, de a páncélvonattal érkező vöröskatonák hatalmaskodása az ökreit védő paraszttal szemben szívbe markoló. „Az öreg paraszt csak állt és nézett. Játszanak ezek itt vele? Árokparton törvénykeznek? Micsoda komédia ez? Majd szólok nekik, hogy büntessék meg, ha már haragjában rosszat szólt, de eresszék most már el. [...] Hátracsavarták a kezét és megkötötték. A páncélvonat egyik ajtaja kinyílt. Álmos vörösszemű ember csúszott le a földre. Kötél volt a kezében. [...] – Vigyétek! Majd a többi kutya megtudja, hogy a proletárdiktatúra hogy bünteti, aki belénk rúg! – Uram! A patakparton már sűrűn álltak az emberek. – Csak nem akasztják fel? – Fenét! – mondta valaki. – Ráijesztenek az öreg parasztra. Eztán majd befogja a száját. De a gondolatok közt dermedés nőtt. A hurok már ott lógott az egyik fűzfa ágán és egy lábát tettek alá. [...] Feldobták a lábára. Amikor felegyenesedett, már nyakában volt a kötél. Szemében csak ekkor rebtent meg a halál közelsége. Le akart ugrani, de a hóhér erősen fogta. – Mindjárt kapálózhatasz! – és fogainak fehér ínye látszott. Az öreg szemei irtózatossá lettek. Még küzdött. Átkiáltott a patakon: – Emberek! Emberek! Ne hagyjatok!... A tömeg mozdulatlan volt. A halál ígérete összeszorította torkukat. Lábaikba ólom futott. A kiáltás átreppent a víz felett és elenyészett.”⁴⁷

Ahogy 1939-ben megdöbbenhetette az olvasókat, úgy ma is élő üzenet a regény egyik szereplőjének, Baksay Árpád hadnagynak kitörése: „Azt hiszed, ezt a háborút mi veszítettük el 1918-ban? Fenét. Azt hiszed Trianont Trianonban csinálták? Ne hidd. A kiegyezéstől csinálták

⁴⁵ Fekete István: Zsellérek. Diárium a Magyar könyvbarátok számára. IX. évfolyam, 1939. 4. szám. 48. p.

⁴⁶ Kenyeres Imre: Fekete Istvánnal (Látogatás az Egyetemi Nyomda regénypályázat győztesénél). Diárium a Magyar könyvbarátok számára. IX. évfolyam, 1939. 3. szám. 90–93. p.

⁴⁷ Fekete 1994. 130–139. p.

a forradalomig. Kivándorló irodákat állítottak fel állami segédlettel, nemzetrontó újságokat pénzeltek verejtékes adókból, megölték a kisipart és a céheket, pedig ezekből kellett volna a kivénhedt, földjevesztett középosztály helyett egy új, gerinces középosztályt kinöveszteni. Ehelyett csináltak egy hazátlan, vallástalan, nemzetközi proletár munkásságot, mely az első alkalommal belemart az országba.”⁴⁸

A befutott író

Fekete „berobbant” az irodalmi életbe, 1940-ben bevásárolták a Kisfaludy Társaságba, és ugyanebben az évben megjelent Csi – *Történetek állatokról és emberekről* című, kisregényeket tartalmazó könyve.⁴⁹ Csathó Kálmán így jellemezte Fekete írásait. „Most pedig itt van előttem új könyve, ezzel a különös címmel: Csi. Négy állattörténet ez: Csiről, a fecskéről, Huról, a bagolyról, Keléről, a gólyáról és Vukról, a rókáról. Nem szimbolikus állatmesék aesopusi módra, hanem valóságos állatregények. Fekete külön társadalomnak fog fel minden állatfajt, amelynek tagjai, akár csak az emberek, önmagukat érzik a világ középpontjának [...]. Kedves, mosolyfakasztó, de megható és mélyértelmű négy kisregény ez: merőben más mind a négy hangban, színben, mondanivalóban. Közös bennük csak egy: az, hogy Fekete István úgy bele tudja élni magát az állatai lelkivilágába, hogy az ő szemükön nézi még az embert is. Ezért aztán az ember más és más mindenik történetében: rokonszenves és bizalomra méltó a fecskével meg a gólyával kapcsolatban, ádáz és gonosz vérengző a róka szemében, furcsa, logikátlan és érthetetlen csodabogár a bagoly szerint. [...] Csi, Hu, Kele, Vuk olvasói szívükbe fogják zárni nemcsak a történetek szereplőit, de írójukat is mindörökre. És fel fognak rá figyelni ezentúl mindig, valahányszor csak megszólal: Fekete István, ez az őseredeti, igazi magyar tehetség ezentúl »örökös útítársa« lesz sok-sok olvasónak.”⁵⁰

Csi – és Kele, Vuk, Hu, Lutra, de Bogáncs és igen, Matula – mondanivalója egyszerű: ha szabad akarsz maradni, ha az Élet útját akarod járni, és életben akarsz maradni, meg kell tartanod a Törvényt. Még akkor is, ha az emberrel vagy ember mellett élsz. És Csi és Vit tudta a törvényt. Fekete István műveiben minden, ami igaz, egyszerű is, Hu megeszi Csirriket, a menyétet, és Tutajosnak kerülőutak nélkül kell elérni céljait István bácsinál vagy Matulánál. A Tölgy című novellájában így írt az élővilág természetes rendjéről. „A parton egy nagy kökénybokor álldogált, akivel a gébicsnek már az ükapja kötött szerződést mindenféle rágcsáló rovar és hernyó ellen, bár a kökény olyan szívós és keserű, hogy csak a legigénytelenebb hernyók és rovarok vetemedtek fiatal ágainak vagy leveleinek megrágására. Mindezen szolgálatokért lakást, azaz fészeknek való helyet választhatott a nagy bokor belsejében, és éléskamrát rendezhetett be a sok száz tüske között. A tuskék kemények voltak, és szúrtak, mint a lódarázs, a gébicsnek pedig éppen erre volt szüksége. A tövisszúró gébicsek népe valamikor megtanulta azt a bölcsességet, amit az emberek úgy mondanak, hogy »több nap van, mint kolbász«. És ahogy az embereknél szöges kampón lóg a szalonna és a sonka, a gébics a kökény tuskéit használja ugyanezen célból. És amikor napokig zuhog az eső, és a többi madarak éheznek, a gébics fütyül az időre, leakaszt a nyársról egy cserebogarat vagy nünükét, és kedves családja úgy jóllakik, mint a duda. De még mindig marad a nyársakon egy-egy kis béka, lótetű vagy gyík, amelyek talán epedve várják az elmúlást – ha ugyan egyáltalán várnak valamit –,

⁴⁸ Fekete 1994. 220. p.

⁴⁹ Illetve a mű németül Tschí címmel egy évvel előbb megjelent. Gáspár 2002. 31. p.

⁵⁰ Csathó Kálmán: Csi. *Új idők*, 1940. augusztus 25. 243–244. p.

mert már napok óta vonaglanak a tüskén, ahová a gébics felszúrta őket. Kegyetlen szokás, bizony nagyon kegyetlen, gyilkos és könyörtelen, de a gébics sose mondta magáról, hogy ő a Teremtés Koronája, akinek Értelme és Szabad Akarata van... Ő egyszerűen gébics, kisbettiivel.”⁵¹

Még Ajkán megírta a *Dr. Kovács István* című film forgatókönyvét, a *Hajnalodik* című színdarabot és megjelent az *Öreg utakon* című novellás kötete. És ezzel a szál a vidéki léttel lakhatás szintjén megszakad. 1941 májusában családjával Budapestre, a sas-hegyi Miasszonyunk útja (1953-tól Meredek utca) 8. alá költöztek. Az ajkai házhoz képest jelentősen javultak az életkörülményeik, a villa újjépítésű volt, ők voltak az első lakók, a gyermekek „ajkai kriptában nevelkedett kis tüdejük is élvezte ezt a felséges ajert.”⁵²

Zsindely Ferenc miniszterelnökségi államtitkár és a Kisfaludy Társaság másodelnöke, Csathó Kálmán segítségével 1941 augusztusától Fekete a Földművelődésügyi Minisztériumban kap állást, ahol gazdasági témájú kisfilmeket készített. Emellett forgatókönyveket írt, 1942-ben a *Túlsó part* és a *Féltékenység*, 1943-ban az *Aranypáva* című filmek forgatókönyvére kapott felkérést, de nem szakadt el a regényírástól sem, 1942-ben írta a *Hajnal Badányban* című művét, mely az Új Időkben 1942. január és június között 25 részben, majd kötet formájában jelent meg.⁵³ Írását a sajtó most is méltatta, elsősorban meseszövegét, „gazdag, szép és tiszta magyarnyelvét”, képzelő erejét, bölcs humorát emelték ki. És méltatta a közönség is: „Férjem is nagyon szereti elbeszéléseiket, regényeiket. Amikor Fekete István Hajnal Badányban című regényét közölték, szinte hajba kaptunk minden egyes számért.”⁵⁴

Az 1944-ben *Emberek között* (szintén előbb folytatásban, majd 1989-ben *Derengő hajnal* címmel jelent meg újra) címmel megjelent regényének vezéralakja a Mátyásmadár, akit fióka korában foglyul ejt az ember. Az ember, aki épp gyerek, aki – pont úgy, mint az egykor volt göllei gyermek – fára mászik, a tüskék megszúrkálják, és verekszik, ha kell. És a Mátyás felnövekszik, eszi az ember által adott ételt, de amikor rátalál a rácstalan, végtelen napsugaras világ és a szerelem, tudja, melyik utat kell választania.

„És a szabadság részeg mámorában újra elkiáltotta nevét. – Mi bajod van? – kérdezte valaki. Egy másik Mátyás-madár ült felette az ágon. Szép, egészséges vadmadár. És barátságosan nézett lefelé. – Semmi. Én az ember madara vagyok. Etet is. – Megszöktél? – Eljöttem. Én tudok beszélni az emberrel is. Ott a fészken. Az idegen Mátyás borzongva nézett a kalickára. – Szegény, te ebben éltél. – Ebben, de most eljöttem – és felreppent a másik madár mellé. A fenyő lágyan zsongva hajladozott a szélben és a két Mátyás hallgatva nézte egymást. – A házamban jó ennivaló van – mondta később az ember madara. – Nem kell és kérlek, ne egyél abból már te se. Tele van az erdő jó falattal és sajnálnám, ha az az íz megint bezárna. És nekem még nincs is párom – tette hozzá halkabban. A fenyő suttogott, a napsugár meleg aranyban fürdette a rügyeket és a Tavasz puha kis kezével megérintette a rab Mátyás szívét. Ekkor Anti léptei csikordultak meg a kavicsoson. – Ember! – kiáltotta rémülten az erdei Mátyás és a mi kis Mátyásunk is ijedten szárnyalt utána.”⁵⁵

⁵¹ Fekete István: A tölgy. In: Fekete 1962a 367. p.

⁵² Fekete István levele Láng Rezsőhöz. Idézi: Sánta 2014a 124–125. p.

⁵³ Fekete István: Hajnal Badányban. *Új Idők*, 1942. január 4.–június 20.

⁵⁴ A szerkesztő üzenetei. *Új Idők*, 1943. június 5. 688. p.

⁵⁵ Fekete 1989. 218–220. p.

A háború után

Tulajdonképpen csak a megjelenés éve miatt említem itt, de még az ajkai évekről szól a *Gyepőlő nélkül* című írása, ami 31 folytatásban az Új Időkben jelent meg (könyvalakban 1947-ben).⁵⁶ A regényben egy évbe sűríti bele az eseményeket, de jól felismerhetők a szerző életének legfontosabb pontjai, illetve a szereplőkön is az ajkaiakra ismerhetünk: a birtokgyarapító nagypában és a képviselő fiúban, valamint az osztott birtokkezelésben könnyű felismerni a harmincas évek Nirnsee családját, illetve Fekete István személyét. A friss házaspár „ispán” mellett, akinek meg kell küzdenie a nemességig kapaszkodott „öregúr”-ral, annak örököseivel, a gazdasági szereplőkkel – a cselédektől zselléreken és a kocsison át a summásokig – de még az Ajkán parádés kocsisa, Dénes Ferenc⁵⁷ is azonosítható. Az uradalom tényleges irányítója rengeteget dolgozik (mint maga Fekete is) úgy, hogy tisztában van vele, hogy az a gazdálkodás, amit folytat, illetve az „öregúr” folytatni kíván, már nem működik; az örökösök csődbe mentek (mint Fekete apja a hadikölcsönnel az első világháború után), emberei elhagyják, mert a bánya jobban és kiszámíthatóbban jövedelmez, mint a föld. Közben megérett az idő a gazdatisztben is a búcsúra, a szálak végképp kutyájuk, Mackó elütése és eltemetése után szakadnak el, „*ettől kezdve úgy érezték: nem az övük a ház, az udvar, a kert. Az asszony már szedegette össze kis holmijukat, az ispán ládákat vett, melyben fölkerülnek a padlásra és rossz zsákokat, melyekbe sok mindent bele lehet varrni.*” És ahogy a Fekete család életében, egy napon megjött a kinevezés a minisztériumból. És az ispánnal együtt a béresek, kocsisok is elhagyják az uradalmat, ki csőszenek meg, ki gazdálkodni, az éjjeliőr is a bányába tart. És a korábbi munkaadója végre „telemarokkal” fog vele kezni, és levéve ócska pápaszemét, sír – „*aki egy élet rettenetes munkáját látja összeomlani az utódok kezében, akik, mivel nem félnek tőle, már lenézik, aki nem aludt, nem szórakozott, csak dolgozott, gyűjtött, robotolt emberfeletti erővel, aki harmadosztályon utazott egy zsemlyével és egy kis kolbásszal a zsebében, aki mindent a családjának adott, hogy most úgy beszéljenek róla: – Nem normális az öreg ... – és léha úrhatnásággal fetrengenek a kényelemben, melyet az öregúr nélkül soha meg nem szereztek volna.*”⁵⁸

Van valami sorsszerűség abban, hogy mire ezt a regényét megírta, a külvilágban is megváltozott minden. A család az ostromot ugyan átvészelte, de otthonukat el kellett hagyniuk, és a II. kerületi Tárogató útra költöztek. A nagyobb baj viszont a háború után történt. Mivel vallásossága és hazafisága közismert volt, üdvözölte az elcsatolt országrészek visszatértét, valamint írásait az 1945 előtti idők ünnepeit írja, Herczeg Ferenc által szerkesztett Új Idők hozta le, 1946-ban lecsapott rá a kommunista állambiztonság. Fia így írt erről: „*[...] Édesapámat félig halálra verték, bal szemére megvakították, az egyik veséjét úgy szétverték, hogy ki kellett operálni... Az ÁVH Andrásy úti börtönében tették ezt vele. Azzal az íróval, aki egész életében a szívével írt, és minden sorában hazaszeretet és humanitás izzik.*”⁵⁹

Katalin húga férjével, Saád Ferencsel már korábban (1944-ben) elhagyta az országot,⁶⁰ Fekete István azonban maradt. „*1942-ben kitűnő állásajánlatot kaptam Belga Kongóból. Az eszem azt mondta akkor, hogy fogadjam el. Én azonban soha nem tudtam az életemet máshol elképzelni, mint Magyarországon. És én hiszek abban, hogy az Úristentől határozott céllal*

⁵⁶ *Új idők*, 1946. április 27. 273. p. Uo. 1946. december 28. 852. p.

⁵⁷ Fekete 2005. 29. p.

⁵⁸ Fekete 1982. 243–256. p.

⁵⁹ Fekete 2020. 7. p.

⁶⁰ Gáspár 2002. 18. p.

kaptam az íráskészséget. Ezt az adottságot nem azért kaptam, hogy a sokszorosát keressem annak, amit egy átlagkeresetű ember, vagy hogy hírnevem legyen... Könyveimet nyilván azért veszik százezres példányszámban, mert ezek az olvasók úgy érzik, hogy kapnak tőlem valamit... Én úgy gondolom, hogy ezt az Úristentől kapott írói adottságomat nincs jogom öncélúan használni!”⁶¹

Egyelőre még megtarthatta állását, 1947-ben a lillafüredi Garadna-völgy pizstrángkeltető állomásán forgatott, melynek vezetője Vásárhelyi István és beszélő hollója Uzsárdi Péter és Miska néven szerepeltek a *Lutra* című regényében.⁶² Ebben az évben filmeket készített a burgonya termesztéséről, a sertésvészről, a sertéstenyésztésről, a lucerna felhasználásáról, de 1949-ben „minthogy további szolgálataira igényt” a teljes hatalomátvétel után a kommunista rendszer nem tartott, megszüntették a munkaviszonyát.⁶³

1949 és 1952 között alkalmi és segédmunkákból élt, 1953-ban az *Erdő, mező madarai* című könyve is Tildy Zoltán és Vertse Albert⁶⁴ neve alatt jelenhetett meg.

Pedig oly sokszor elmehetett volna, ahogy Edit lánya is, aki a budai Sacre Couer rend leányiskolájában 1949-ben leérettségizett, még abban az évben a rend tagja lett, majd elhagyta az országot.⁶⁵ Néhány évet előreugorva az időben, de itt kell megjegyezni, hogy ifjabb Fekete István sem maradt Magyarországon, ő is a karhatalmi brutalitás miatt hagyta el az országot: „tizenöt éves koromban a Margitszigeti Casino táncparkettjéről vitt el az ÁVH-s razzia, és vertek öt napig, törték el négy bordámat, orromat, arccsontomat, több ujjat a bal kezemen, ahogy a rúgásokat, ütéseket akartam kivédeni. [...] Megkínzásomat az a szörnyű bűnöm okozta, hogy divatos csónadrágom és színes »kozmetopolita« nyakkendőm volt.” A „disszidáláshoz” vezető végső döntést azért hozta meg, mert 1956-ban a Fő utcai katonapolitikai osztályon kínozták azért, mert a határon elfogott ismerőse a veréstől való szabadulást remélve rá vallott.⁶⁶

Bár könyvei nem jelenhettek meg és teljes némaságra ítélte a rendszer, hitét és emberszeretetét Fekete István mindvégig megőrizte, vallásos körökben hálával emlékeznek arra, hogy 1950-ben egyházi célokra átengedte lakása egy részét a Szent Ferenc leányai nővéreknek.⁶⁷

1952-ben uszályt kísért, Tatabányán patkányt irtott, majd ez év novemberétől a kunszentmártoni mezőgazdasági szakiskola tanfolyami előadójának nevezték ki, és halászatot oktatott. Az ötvenkét hallgató oktatásába megilletődötten fogott: „Csak úgy csodálkozom a Gondviselés megfoghatatlan útjain, hogy én F. I., az összes megjárta középiskolák leghírhedtebb alakja, tanári és szülői szívek szomorítója, minden disznóság szervezője és kivitelezője, én..., én megyek be a hónom alatt az osztálykönyvvél [...]” Oktatói tevékenysége három évig tartott, ekkor írta a – máig idézett – *Halászat* című tankönyvet is.⁶⁸ Az intézői időbeosztása megmaradt, minden nap fél háromkor kelt, 7-ig magának és környezetének horgászott: „[...] már hajnalok hajnalán kivet az ágy, öregesen teszek-veszek, pipálgatok, kávét főzök (valódi pótkávét...,

⁶¹ Fekete 2020. 8. p.

⁶² Sánta 2014b 447–452. p.

⁶³ Gáspár 2002. 99–102. p.

⁶⁴ Vertse Albert Fekete István húgának, Annának férje, a Madártani Intézet igazgatója volt. Gáspár 2002. 18. p.

⁶⁵ Fekete Edit később Bregenzben élt, iskolaigazgató volt, 2013-ban hunyt el. <http://www.feketeistvanmuzeum.hu/hirek/fedith.html> (Utolsó lekérdezés: 2025. január 23.)

⁶⁶ Fekete 2020. 6–7. p.

⁶⁷ <http://www.feketeistvanmuzeum.hu/hirek/fedith.html> (Utolsó lekérdezés: 2025. január 23.)

⁶⁸ Fekete István levele Láng Rezsőhöz. Idézi: Sánta 2014a 162. p.

melyet egy kis koffeinporrrel elbolondítok) [...] legtöbbször már 3-4-kor kint ülök a parton, nézem a vizet.”⁶⁹

1954-ben történt balesete és súlyos betegsége miatt 1956 tavaszától rokkantsági nyugdíjban részesült.⁷⁰ A *Halászat* című könyv megjelenése és sikere terelte a hatalom gyakorlóit arra, hogy újra engedélyezzék írói tevékenységét,⁷¹ 1955-ben megjelenhetett *Lutra, állattörténet egy vidráról* és a *Kele, állattörténet egy gólyáról* című könyve. Utóbbiban Kele Csihez hasonlóan tudja a szabadok törvényét, amiért Miska, a szabadokra féltékeny számár próbálja a társai előtt lejáratni az övéi előtt az újra egészséges gólyát: „– Akkor bezzeg jó volt az ember... meg én meg Vahur. Azt mondta, megutálta a fajtáját, hogy bűdösek vagytok, hogy... ha éhesek vagytok, megeszitek a fiaitokat... Az egyik gólya Kelére nézett: – Mi ez? – Erre nekünk nincs szavunk – lépett egyet Kele –, az ember és szolgálai azt mondják: hazugság. Felejtétek el... [...] Kele ránézett Miskára. – Sajnálak, Miska, és ha majd csíkos lovakat látok rohanni a nagy füves pusztaságon, talán rád és Patákra gondolok. Nem tudom, mit akartál mondani, és azt érezted-e, amit mondtál. Nem is akarom tudni. [...] Beteg vagy, Miska, mert más van a szívedben, és más a nyelveden. Félek tőletek, és elmegyek... [...] Feldobta magát a levegőbe. Csak szárnycsapások suhogása hallatszott.”⁷²

1956-ban még egy csapás éri: édesanyja a forradalom leverését követő napokban, 1956. november 9-én végelgyengülésben halt meg a Frankel Leó úton lévő egykori Irgalmasrendi Kórházban.⁷³

A Tüskevártól haláláig

1957-ben újabb regénye jelent meg Fekete Istvánnak, a *Tüskevár* („Fekete István művei az ifjúságnak.”), mely egy serdülő fiú jellemének alakulását mutatja be az olvasónak. Ladó Gyula Lajos, azaz Tutajos önféjű és kissé elkényeztetett fiúból – miután megtanulja tisztelni Matula és István bácsi tapasztalatban gazdag tudását és a természet erejét, a berekben az átélt kalandok segítségével szinte felnőtté válik.

Azt hiszem, nem állok messze a valóságtól, ha a kelkáposztaszagú nagyvárosból elvágódó Tutajosban (és bizonyos mértékig Bütyökben is) a gyermek és felnőtt Fekete Istvánt látom. És valóságosak a helyszínek és a szereplők is.

A regényben elsőként feltűnő felnőtt Kengyel Miklós méltán név szerint szerepel ebben a regényben, hiszen ő a gimnáziumi buktatás után az 1915-től elkezdett hároméves felsőkereskedelmi iskola másodévében újra találkozott Feketével, aki itt is évisméltásra kényszerült, a mennyiségtant és az algebrát itt is Kengyel Miklós tanította.⁷⁴ A kötet második karakteres felnőttje István bácsi, akit a szakirodalom Fuller Istvánnal azonosít. Fuller anyai ágon a somogyfaiszi rokonsághoz tartozott (ahol korábban is volt már molnár), és 1890-től az osztópáni malmot működtette, majd 1897-től a fajszi birtokon vízimalmot vett bérbe. Fekete

⁶⁹ Fekete István levele Dalányi Józsefhez. Idézi: Sánta 2014a 124–125. p. Dalányi József, Ajkán az író gyermekinek tanítója, 1949-ben került Szentkirályszabadjára, és az itt töltött szabadságok az író lelkének ápolását, levelezésük az íróra vonatkozó források gyarapodását, az elfogyasztott dörgicsei rizlingek a *Ballagó időben*, a *Csendben* és a *Téli berekben* is feltűnnek.

⁷⁰ Sánta 2014a 174–175. p. Itt kell megjegyezni, hogy teljes nyugdíjat sem ő, sem felesége sohasem kapott.

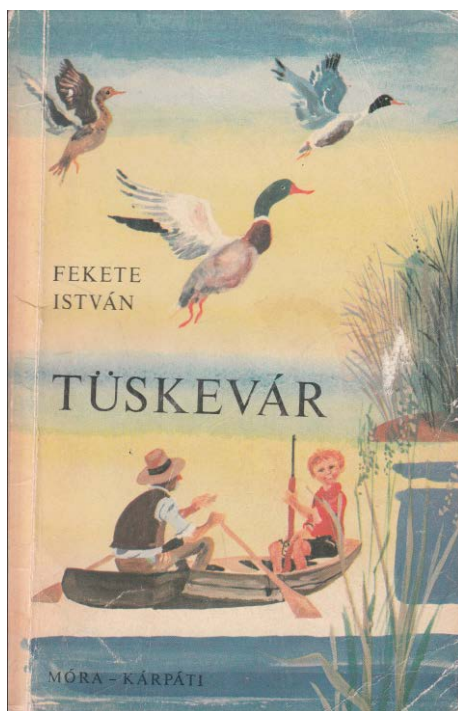
⁷¹ Sánta 2014a 172. p.

⁷² Fekete 1970b 275. p.

⁷³ BFL XV.20.1. A472. 246. felvétel. 1956. év 873. bejegyzése.

⁷⁴ Sánta 2014a 26–28. p.

szívesen tartózkodott a somogyfajszai rokonoknál, az ősrégi település, a vízimalmok világa (*Hajnal Badányban!*) és Fuller Sándorral való játékos cserkelések és első vadászatok mélyen beivódtak tudatába és emlékei közé. És ebből a családból származott a Sinyinek becézett „galambősz, de örökvidám, vén legény, az utak és a messzeség szerelmese, aki tavasszal »felkötötte a bocskort«, és késő ősszel jelentkezett rendesen Mari nénéméknél [...]”.⁷⁵ Sinyi szintén Fekete nagybátyja volt, „Jánosnak hívták igaziban, nem tudom, ki nevezte el Sinyinak. Sinyi szabályos csavargó volt. Alig jött meg a tavasz első szele, Sinyi eltűnt nagyapám házából és csak novemberre került haza. Mi gyerekek aztán szájtátva, borzongó gyönyörűséggel hallgattuk kalandjait. Sinyi bejárta fél Európát, egyszer olasz, egyszer lengyel barátokkal került haza, akiknek bujdosniok kellett, mert forradalmárok voltak. Naiv, jótét lelkek voltak ezek, mint Sinyi, a lázadó. Mert az volt. Fellázadt a »rendes élet« bilincsei ellen, szabadság kellett neki. Talán ő is csodákat sejtett a köd mögött, azokat kereste. Lehet, hogy tőle örökölttem csavargási szenvedélyemet, mert nekem is nagy gyönyörűségem menni-menni, járni az erdőt.”⁷⁶ Sinyire emlékezve írta róla, hogy amikor megjön a tavasz, és az „üzenet”, Sinyi a küszöbre jeleket rakva elindul, de „azt is tudta mindenki, hogy ha jön az ősz, úgy mindenszentek táján, egyszer csak megzörren az ablak, és Sinyi betoppan, rongyosan, éhesen, de vidáman, és kék szemei betöltik nevetéssel az egész szobát.”⁷⁷

10. kép. A Tüskevár 1976-os kiadásának címlapja.
([Szendrői Közművelődési Központ és Könyvtár](#))

Ő ihlette tehát az ötvenes évek diákjait tanító bölcs Matula alakját, akit a Nimródban már 1937-ben ezen a néven nevez. Matula legfőbb ismertetőjele, hogy „olyan bagószaga volt, hogy a legöregebb szúnyog-veteránok ijedten és enyhe nikotinmérgezéssel zümmögtek tova, másodsorban pedig Matulának olyan bőre volt, hogy azon némely süldőszúnyog esetleg

⁷⁵ Sánta 2014a 61–64. p.

⁷⁶ Harsányi Gréte: Bizalmas beszélgetés Fekete Istvánnal. *Új Idők*, 1942. november 14. 579. p.

⁷⁷ Fekete 2016. 141–146. p.

megfenhette szurkálóját, de csípésről szó sem lehetett! Hetven év napja, szele, zimankója, harmatja, esőre cserzette azt a bőrt és legfeljebb suszterárral lehetett volna kilyukasztani.” Ezen felül, ha az ember nem hallgat rá, akkor Matula viszi haza a csukát.⁷⁸ Ugyanígy, ha vidravadászaton a vadász, mintha az okoskodó Tutajost látnánk magunk előtt, öreg tanítómesterének ellentmond, sikertelen lesz a vadászata: „– A bürühöz üljön, ifiúr! Csak a bürühöz... Ott ma biztosan kijönnek... – Jönnek a fenét! – mérgelődtem. – Lemegyek a zúgóhoz. – Csak tessék rám hallgatni. A bürühöz... – Nem megyek! – Pedig máma olyan érzésem van, hogy ott kijön a vidra. – És csaknem könyörgött az öreg.” A fiatal vadász makacssága miatt a vidra helyett rókát lőtt – amíg a megnevezett helyen Matula a vidrákat. „Hazafelé Matula vitte a rókát is meg a vidrákat is. Nehéz lehetett, mégis én álltam meg minden húsz lépésre, mintha abban a súlytalan, ragyogó éjszakában minden terhet és minden bánatot csak egyedül én hordtam volna.” Ugyanitt esik meg még egy eset, ahol a fiatal vadásznak pirulnia kell, mert kétségbe vonja az öreg vadőr igazmondását és becsületét.⁷⁹

A gyermekek azonosítása egyszerűbb, őket írásaiban nevén vagy szinte nevén nevezi – és az iskolai anyakönyvekben is feltűnnek. Atzél (Aczél) Béla, Erényi László (Erneyi), Dahovánszky (Dubovánszky) nyilvánvalóan osztálytársai voltak.⁸⁰ Jó barátja volt Bütyök is, azaz Pondoray, azaz Kondoray Béla is.

Bütyökről a *Ballagó időben* ezt írta. „Közben ballagott a nyár, és én Kondoray Bélával – a RAC [Rákóczi téri Atlétikai Club] egyik tagjával – nagyobb kirándulásokat tettem. Csendes, jó gyerek volt ez a Béla, akit azonban senki sem szólított a keresztnévén, mert a baráti neve Bütyök volt, és Béla ezzel a változtatással, úgy látszik, meg is volt elégedve. Hosszú karú, nagyon erős gyerek volt ez a Bütyök, bár erejét semmiféle verekedésre soha nem használta. Édesapja – ahogy Béla büszkén mondta – I. osztályú gyorsvonati mozdonyvezető volt, aki Kaposvár és Fiume között teljesített szolgálatot, mégpedig a feljebbvalók legnagyobb elismerése és dicsérete közben. Nyári szabadságát Kondoray bácsi a cséplés körüli időkhöz vette ki [...]. [...] Béla megnyalta a szája szélét – mint mindig, ha zavarban volt [...].”⁸¹ Egy ismeretlen fiú van a műben, az óráját állandóan néző Wallenberg, akit az író – vélhetően – a svéd diplomatára, Raoul Wallenbergre emlékezve helyezett el a regényben.

És a helyszín, a Tüskevár? Kinek ne jutott volna eszébe a vonaton ülve vagy a 8-as úton haladva Somlóvásárhely és Karakószörcsök között, hogy került ez a település hatvan kilométerre a Kis-Balatontól? Azt már kevesebben tudják, hogy Kaposvár egyik városrésze Kaposfüred irányába is a Tüskevár elnevezést viseli...

Ugyanebben az évben jelent meg a – kéziratban már 1956 tavaszán a Visegrádi Alkotóházban elkészült⁸² – *Bogáncs* című regénye. A könyv első lapjain egy kiskutya jön a világra, „mégpedig pumi a javából. Tehát nem puli, hanem pumi, aki ugyancsak a pásztorkutyák felekezetébe tartozik [...]” Ahogy korábban a *Kelében* és a *Húban*, az állattörténetek mögött mélyebb üzenetek rejlenek, egyrészt az ember és a természet és az élővilág viszonya, másrészt olyan örökérvényű alapvetések, mint a szabadságvágy és a hűség. (Mivel ez egy személyes élményekre hagyatkozó írás, ide idézem a saját példányomat egykor valakinek ajánló hölgy sorait. „Ez a könyv egy kis kutyáról Bogáncsról szól, aki a nyáját tereli. Nagyon helyes ez a kiskutya. Kedves Miki! Hallottam, hogy beteg vagy. Mi bajod. Nem mehetek

⁷⁸ Fekete István: Július. *Nimród*, 1938. július 10. 311–312. p.

⁷⁹ Fekete István: Matula és egyebek. In: Fekete 1969. 30–34. A buzsági libákban ráismerhetünk a Vukban szereplő két részeg libára is. Eredetileg: *Nimród*, 1937. október 1. 444–447. p.

⁸⁰ A Dubovánszky név már a Zsellérekben is szerepelt. Fekete 1994. 158. p.

⁸¹ Fekete 1976. 224., 254. p. Aczél, Dubovánszky szintén szerepel. Uo. 258. p.

⁸² Sánta 2014a 188. p. Itt írta a Pepi-kertet és a Kittenberger Kálmán életét is. Uo. Fekete 1960. Fekete 1962b.

látogatni, mert az nem illő, hogy egy leány meglátogasson egy fiút. Különben elmennék. Addig is milliószor gondolok rád, és sokszor csókollak. A te szerelmes szép, kedves A n i k ó d.”⁸³)

Bogáncs kapcsán írok a kutyákról, amik rendkívüli helyet töltöttek be Fekete István életében és műveiben. 43 különféle néven említi őket, és néhányuk ismétlődik. Csak hogy néhányat említsünk: Mackó, a komondor a *Gyeplő nélkülben*, a *Lutrában* Betyár asszonya Maros, a „gunyhót” őrző Csikasz és pesti barátja Bikfic, és a *Vuk* révén klasszikussá vált páros: Vahur és Fickó, valamint Kurra, a farkaskutya. A többi kutya hűséges, szerethető, de a „farkaskutyákkal” kezdettől nem volt megbarátkozva. Az elvadult kutyákkal szemben írásban és vadászatban is kíméletlen volt, igazolva, hogy ezek kiemelésével csökkenthető a veszetzég kockázata, a legeltetett állatokban okozott kár, a falvakban élő kutyák elkorcsulása és a vadkár – hiszen az apró- és rőt vad legnagyobb pusztítóivá váltak.⁸⁴ Nem véletlen tehát az sem, hogy a *Téli berek* orvosának kutyáját, Mukit Tutajos a farkaskutya által szorongatott őzzel együtt lövi meg.⁸⁵

A *Tüskevár* folytatásaként 1959-ben jelent meg a *Téli berek* című regény, melyet a szerző a kisoroszi Váradi-Brenner-villa melléképületében írt.⁸⁶ Ebben a műben sokkal hangsúlyosabb a serdülő Tutajos küzdelme a külvilággal, talán ezért is mutatja be jóval hosszabban a fiú Budapestről a berekbe vezető útját. A hirtelen kitörő, de nemesszívű természetbúvár fiúban Fekete ismét fiatalkori énjét idézi fel, de itt már felrémlik a Szent György-hegyi „anyatej” és több olyan szívenütő történet, mint a tóba vesző korcsolyázó fiú halála vagy Matula múltidézése az ajándékba kapott rádió mellett. „*Borzongva csúszott közelebb az ablakhoz és elpárasodott a szeme. Matula fehér fejét látta meg először bort az asztalon, aztán kezét, amelyet felemelt, mintha valakit fenyegetett volna, és énekelt egészen mást, mint amit a rádió zümmögött. [...] A fehér fej meghajolt, a kéz az asztalra esett, a rádió elhallgatott [...]. Az öregember töltött magának [...]*”⁸⁷ Pedig a fiatalok életében csak fél év telt el, Tutajos jóval nagyobb változásokon ment keresztül, mint az előző regényben.

⁸³ Fekete 1958. 5. p.

⁸⁴ Fekete István: Adatok Várady Lipót úr „vármegyei szabályrendelettel nehezítik vadtenyésztésünk fejlődését” c. cikkéhez. *Nimród*, 1931. május 20. 255–256. p.

⁸⁵ Fekete 1970a 345–346. p. Fekete István: Megváltó halál. *Nimród*, 1934. február 1. 54–55. p. Fekete István: Farkaskutyák. Uo. 1934. december 1. 535. p.

⁸⁶ Sánta 2014a 188–189.

⁸⁷ Fekete 1970a 1–124., 396–399., 389. p.

11. kép. Fekete István és felesége, Piller Edit Szigligeten, 1966-ban.
(Fortepan / Hunyady József, képszám: [107243](#))

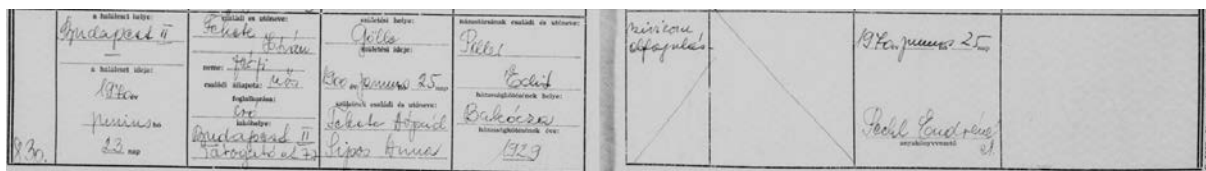
Fekete kritikusai – elfeledvén, hogy a korábban ünnepelt író majd 10 évig nem alkothatott – gyakran felróják, hogy a *Tüskevárban* az új kor vívmányaiért lelkesedik. (Csak mellékesen, a *Tüskevárban* nincs vörös nyakkendő, úttörő, szövetkezetnek pedig korábban a *Hangya* is szövetkezet volt...) Pedig ez nem több, mint azoknak az elveknek a megvalósulása, ami ellen vagy amiért egész életében felemelte a szavát: a felesleges gyilkolás elítélése, a parasztember megbecsülése. Véleményem szerint a *Téli berek* írása közben ismét ki akart törni az ifjúsági regényírás skatulyájából, ezt igazolják felnőtt történetei és az egész regényt belengő borongósság.

1960-ban megjelent a *Pepi-kert. A szarvasi arborétum története és leírása írása*, 1962-ben a *Kittenberger Kálmán élete*, a *Vuk* és a *Kele* után önálló kötetben a *Hú*, ahol a jelenben fogságban élő uhu képzeletében megjelennek a korábban élt baglyok (uhuk), és az ő szemükön keresztül látjuk a régi történelmi korokat.

1959-ben megfilmesítették a *Bogáncsot*, majd 1967-ben a *Tüskevárt* és a *Koppányi agát*, 1975-ben a *Ballagó időt* és 1985-ben a *Lutrát*. 1981-ben rajzfilm készült az önálló kiadásban 1965-ben megjelent *Vukból* is, melyről gyermekkorom óta tartó kritikát kell kimondanom. A Dargay Attila által készített rajzfilmben ugyanis azt sejtetik, hogy a kiszabadított ifjabb Iny Vuk testvére, majd kiszabadítása után összeköltöznek, és utódaik lesznek. Nos, ilyen tévedés Fekete Istvánnál nem fordulhatott volna elő, hiszen Iny valóban Vukkal egy alomból való, majd Karak elpusztulása után Vukkal vadászik, de télre, mikor beköszönt a párzási időszak, Iny Barkot, az idősebb rókát választja, Vuk pedig megmenti majd barlangjába viszi Cselét, aki véletlenül Bark húga. Fekete István itt sem tudott eltérni a természet rendjétől.⁸⁸

⁸⁸ Fekete 1970b 275. p. 348–353. p.

A hatvanas évek végére – látszólag – rehabilitálta Fekete Istvánt a rendszer, 70. születésnapja alkalmából, írói munkássága elismeréséül 1970-ben a Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Munka Érdemrend arany fokozatát adományozta.⁸⁹ Egészsége rohamosan romlott, több infarktuson is átesett, de mindvégig élettrajzi regényén, a *Ballagó időn* dolgozott. Fekete István 1970. június 23-án halt meg „szívizomelfajulás” következményében.⁹⁰ Felesége kérésére a Farkasréti temetőben temették el, hamvait 2004-ben az 1997-ben elhunyt felségével és Bogáncs kutyával a göllei temetőbe helyezték át az örökösök.⁹¹

12. kép. Fekete István halotti anyakönyvi bejegyzése (BFL XV.20. A1432 480. felvétel)

13. kép. Fekete István temetése a Farkasréti temetőben, 1970. június 25.
(Jósa András Múzeum – Nyíregyháza, Kállay Gyűjtemény, ltsz.: [2011.12.1.](#))

A rendszer az író halálát követő ötödik évben utcát nevezett el róla. A Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága 1975. december 10-ei ülésén döntött a II. és XIII. kerületben utcaátnevezésről. Az előterjesztés szerint a II. Kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága a Magyar Írók Szövetsége, valamint állampolgári javaslatra – mivel az író ott a 77. szám alatt lakott – a Tárogató utat „emlékezve az író születésének 75. és halálának 5. évfordulójára” Fekete István utcára nevezze át. A részletes élettrajzot követően az előterjesztő – arra hivatkozva, hogy

⁸⁹ Művelődésügyi Közlöny, 1970. február 20. 41. p.

⁹⁰ BFL XV.20.1. A1432. 480. felvétel 830. bejegyzése.

⁹¹ Magyar Nemzet, 2004. június 23. 14. p.

„megváltoztatása kevesebb állampolgárt érint” – a „Tárogató út helyett alkalmasnak találta a Tárogató közt, amely az író lakásánál kezdődik. A javaslat elfogadása abban a kerületben, amelyben 25 éven át élt és dolgozott – méltó megörökítése Fekete István írói munkásságának. Emléktábla felállítása már megtörtént.” A Végrehajtó Bizottság 855/1975. szám alatt a II. kerületi Tárogató közt Fekete István utcára változtatta meg.⁹² A Fővárosi Tanács 1976. január 30-ai ülésén a döntést hivatalossá tette.⁹³

Következik a 6/A. pont: Utcaelnevezési javaslatok
Budapest II., XI. és XIII. kerületében. Előadó: Fajkos Aladárné
 dr. Kiegészíteni valója nincs. – II. ker. Fekete István-utca:
 Egyetértés van. Elutasítja a XI. ker. VB. javaslatát. Egyetért
 a VB? / I g e n . / XIII. ker. Kruzsák Béla-u: Egyetért a VB?
 / I g e n . / A határozatot elfogadtuk.

14. kép. A Tárogató köz átnevezése Fekete István utcára.
 (BFL XXIII.102.a.1 1975. december 10-i ülés jegyzőkönyve 203. p.)

A XVIII. kerületben már 1971-ben megidéztek Fekete István emlékét, egy névtelen utcát az író egyik állathőséről Kele utcára nevezték át, mert a „könyv állatfigurái – így a Kele is – a lakótelepen élő gyermekek körében igen népszerűek”.⁹⁴

B./ A XVIII. ker. Tanács Végrehajtó Bizottsága

- 1./ a Rákóczi utcából enyhe görbülettel kiágazó és ugyan oda visszakanyarodó névtelen utcát Kele utcának;
- 2./ a Kinizsi Pál utcától a II. fejezet alatt tervezett Vándor Sándor utcáig terjedő keresztirányú utcát Kisdobos utcának;
- 3./ a II. fejezet alatt tervezett Vándor Sándor utcából a Szemere major felé haladó, a XVIII. ker. soroksári összekötő ut és a XIX. ker. Méta utca torkolatáig terjedő keresztirányú utcát Hosszúház utcának;
- 4./ a II. fejezet alatt tervezett Vándor Sándor utcától a XIX. ker. Kolozsvári ut 115-ig terjedő útszakaszt Gyermek utcának;
- 5./ a XVIII. ker. Baross utcai szennyvisztisztító teleptől a lakótelep központja felé haladó névtelen utcát Iker utcának;
- 6./ az Iker utca nyomvonalától hurok formával kialakult névtelen teret Ikrek terének

javasolja elnevezni.

15. kép. A Kele utca létrehozása a XVIII. kerületben.
 (BFL XXIII.102.a.1 1971. november 3-i ülés jegyzőkönyve 150. p.)

⁹² BFL XXIII.102.a.1. 1975. december 10-ei ülés jegyzőkönyve. 203., 222–223., 320–324. p.

⁹³ BFL XXIII.101.a.1. 1976. január 30-ai ülés jegyzőkönyve. 185. p.

⁹⁴ BFL XXIII.102.a.1. 1971. november 3-ai ülés jegyzőkönyve. 150–151., 366. p.

Zárásul kijelenthetjük, hogy a második világháború után hiába szorították Fekete Istvánt perifériára, vándoroltak ki testvérei és gyermekei, hiába könyvelték el ifjúsági írónak, vagy hangozhatott el irodalomtörténészről, hogy ő nem író,⁹⁵ mégis tovább alkotott, könyvei majd tízmilliós példányszámban keltek el, a *Vuk* című regényéből készült rajzfilmet évente többször adja a televízió, az 1967-ben forgatott ifjúsági sorozatot, a *Tüskevárt*, melynek természetfotói a mai napig lenyűgözik a nézőt, lényegében változatlan tartalommal és mondanivalóval, mai környezetben újraforgatták, tehát kijelenthető, hogy Fekete István népszerűsége töretlen.⁹⁶

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

XV.20.1. Állami anyakönyvek

XXIII.101.a.1. Budapest Főváros Tanácsa tanácsülési jegyzőkönyvei

XXIII.102.a.1. Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) Mikrofilmtár (MF). Másolatok gyűjteménye. Használati mikrofilmek (X).

X 10884-A3780, X 10884-A3781 MF Marcali (X 5753), római katolikus, Veszprémi egyházmegye

X 10884-A4906 MF Mikrofilmtár Dombóvár (X 6504), római katolikus, Pécsi egyházmegye.

X 10884 A4982 MF Pincehely (X 6539), római katolikus anyakönyvek, Pécsi egyházmegye.

X 10884-A5012 MF Tevel (X 6551), római katolikus, Pécsi egyházmegye

Felhasznált irodalom

Eötvös 1982	Eötvös Károly: <i>Balatoni utazás</i> . Budapest, 1982.
Fekete 1958	Fekete István: <i>Bogáncs</i> . Második kiadás. Budapest, 1958.
Fekete 1960	Pepi-kert. <i>A szarvasi arborétum története és leírása</i> . Budapest, 1960.
Fekete 1962a	Fekete István: <i>Őszi vásár</i> . Budapest, 1962.
Fekete 1962b	Fekete István: <i>Kittenberger Kálmán élete</i> . Budapest, 1962.
Fekete 1969	Fekete István: <i>Barangolások</i> . Második kiadás. Budapest, 1969.
Fekete 1970a	Fekete István: <i>Téli berek</i> . Tizedik kiadás. Budapest, 1970.
Fekete 1970b	Fekete István: <i>Kele. Vuk</i> . Második kiadás. Budapest, 1970.

⁹⁵ Nagy 1996. 253. p.

⁹⁶ A *Tüskevárt* 2012-ben újraforgatták, Fekete István életéről Ugron Zsolna forgatókönyvéből készült film. <https://port.hu/adatlap/film/tv/tuskevar-tuskevar/movie-91683> (utolsó lekérdezés: 2025. január 23.), <https://mediaklikk.hu/filmajanlo/cikk/2025/01/07/a-bereki-ember/> (utolsó lekérdezés: 2025. január 23.)

- Fekete, 1976 Fekete István: *Ballagó idő*. Budapest, 1976.
- Fekete 1982 Fekete István: *Gyeplő nélkül*. Budapest, 1982.
- Fekete 1989 Fekete István: *Derengő Hajnal*. Budapest, 1989.
- Fekete 1994 Fekete István: *Zsellérek*. Budapest, 1994.
- Fekete 2005 ifj. Fekete István: *Fekete Istvánra emlékezve...* Budapest, 2005.
- Fekete 2016 Fekete István: *Öreg magyarok. Válogatott novellák*. Budapest, 2016.
- Fekete 2020 ifj. Fekete István: *Bűn lenne panaszkodnom*. Budapest, 2020.
- Gáspár 2002 Gáspár János: *Töredékek a kuckóból. Fekete István sorsai*. Ajka, 2002.
- Nagy 1996 Nagy Domokos Imre: A vadászat és a művészet. In: *Vadászetika I*. Szerkesztette: Dr. Bán István. Budapest, 1996.
- Sánta 2014a Sánta Gábor: *Fekete István nyomában*. Budapest, 2014.
- Sánta 2014b Sánta Gábor: Mennyire ismerték egymást Vásárhelyi István és Fekete István. In: *Herman Ottó Múzeum Évkönyve (Annales Musei Miskolciensis de Herman Ottó nominati)*. Szerk.: Tóth Arnold. 53. évfolyam (2014), 447–452. p.

Impresszum
Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3–5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin

Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternovác Bálint, Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3–5.; 1554 Budapest, Pf. 41.

e-mail: mozaikok@bparchiv.hu